

Κεντρική και αποκεντρωμένη πανεπιστημιακή βιβλιοθήκη : το παράδειγμα του Πανεπιστημίου Αθηνών

Ασημίνα Περρή
Βιβλιοθηκονόμος, Πολιτικό Τμήμα, Πανεπιστήμιο Αθηνών
Τμήμα Βιβλιοθηκονομίας, ΤΕΙ-Αθήνας

Περίληψη

Ποιος ο ρόλος και οι μορφές μίας Πανεπιστημιακής Βιβλιοθήκης. Ποια τα πλεονεκτήματα και τα μειονεκτήματα της Κεντρικής και της Αποκεντρωμένης μορφής. Ποιες ανάγκες των χρηστών καλύπτονται. Οι επιπτώσεις της αυτοματοποίησης των λειτουργιών τους. Περιγραφή των Βιβλιοθηκών του Πανεπιστημίου Αθηνών, ενός μεγάλου συστήματος που αποτελείται από Αποκεντρωμένες και ανεξάρτητες μονάδες. Χωρίς να υπάρχει μία λύση για όλες τις περιπτώσεις γίνονται κάποιες προτάσεις για την ορθολογική αντιμετώπιση των προβλημάτων τους.

Εισαγωγή

Πανεπιστημιακή Βιβλιοθήκη είναι μία (κεντρική) ή περισσότερες Βιβλιοθήκες που έχουν ιδρυθεί, υποστηρίζονται και διοικούνται από ένα Πανεπιστήμιο ώστε να ανταποκρίνονται στις ανάγκες των φοιτητών και των μελών της Ακαδημαϊκής Κοινότητας. (1)

Ρόλος της είναι η προαγωγή των σκοπών του Πανεπιστημίου, οι οποίοι θα επιτευχθούν με την ενίσχυση των λειτουργιών του (δηλ. την έρευνα και την διδασκαλία) μέσω της παροχής πληροφοριών στους αναγνώστες της.

Τους αναγνώστες μίας Πανεπιστημιακής Βιβλιοθήκης αποτελούν οι παρακάτω ομάδες: Προπτυχιακοί Φοιτητές, Μεταπτυχιακοί Φοιτητές, Καθηγητές, Ερευνητές, Διοικητικό Προσωπικό και η Κοινότητα.

Η μορφή μίας Πανεπιστημιακής Βιβλιοθήκης μπορεί να είναι μία από τις παρακάτω:

- Μία Κεντρική Βιβλιοθήκη η οποία βρίσκεται συνήθως σ' ένα ειδικά κατασκευασμένο κτίριο
- Πολλές ανεξάρτητες Βιβλιοθήκες (παραδοσιακά Γερμανικό πρότυπο) (2)
- Συνδιασμός από μία Κεντρική και αρκετές Αποκεντρωμένες Βιβλιοθήκες παραρτημάτων οι οποίες βρίσκονται υπό την εποπτεία της Κεντρικής

Κεντρική Βιβλιοθήκη

* ΟΡΙΣΜΟΙ:

1. Περιγραφές : είναι ένας όρος που έχει επιλεχθεί μέσα από ένα σύνολο ισοδύναμων όρων για να εκφράσει μία έννοια μονοσήμαντα. Αποτελείται από μία ή περισσότερες λέξεις.

2. Μη περιγραφές : είναι ένας από τους ισοδύναμους όρους που δεν χρησιμοποιείται στην τεκμηρίωση αλλά παραπέμπει στην επιλογή του κατάλληλου περιγραφέα.

Ρόλος της Κεντρικής Βιβλιοθήκης ενός Πανεπιστημίου είναι η χάραξη πολιτικής της Βιβλιοθήκης σε σχέση με την γενικότερη πολιτική του Πανεπιστημίου.

Οι βασικοί λόγοι (πλεονεκτήματα) που επιβάλλουν την ύπαρξη Κεντρικής Βιβλιοθήκης είναι οι παρακάτω: (3)

- α) Η παροχή κεντρικής και πληρέστερης κατά το δυνατόν συλλογής που θα διατίθεται ελεύθερα στον καθένα για μεγάλο χρονικό διάστημα.
- β) Η αποφυγή άσκοπης επικάλυψης υλικού με αποτέλεσμα την εξοικονόμηση χρημάτων.
- γ) Η διευκόλυνση του συσχετισμού ανάμεσα στους διάφορους τομείς. Τα τελευταία χρόνια διαμορφώνεται η τάση για διεπιστημονικά προγράμματα και το ειδικό υλικό μπορεί να ενδιαφέρει και άλλα μέλη της ακαδημαϊκής κοινότητας που διεξάγουν διεπιστημονική έρευνα.
- δ) Η αποτελεσματικότερη επίβλεψη και διατήρηση της συλλογής.
- ε) Ο περιορισμός του προσωπικού.
- στ) Ο περιορισμός του κόστους αγοράς εξοπλισμού.
- ζ) Η δυνατότητα λειτουργίας της Κεντρικής Βιβλιοθήκης περισσότερες ώρες για την καλύτερη εξυπηρέτηση του χρήστη.
- η) Εξοικονόμηση χώρου.

Τα Μειονεκτήματα που προκύπτουν από την ύπαρξη μίας μόνο Κεντρικής Βιβλιοθήκης είναι τα εξής:

- α) Ο χρήστης χάνεται στον τεράστιο όγκο υλικού.
- β) Δεν γίνεται τόσο προσεκτική αναζήτηση του υλικού όσο σε μία αποκεντρωμένη μονάδα.
- γ) Υπάρχει δυσκολία πρόσβασης αφού η κεντρική βιβλιοθήκη δεν βρίσκεται συχνά δίπλα στις αίθουσες διδασκαλίας (γεωγραφικοί παράγοντες), δ) Χάνεται η αμεσότητα μεταξύ βιβλιοθηκονόμου και χρήστη καθώς δημιουργούνται απρόσωπες σχέσεις μεταξύ τους.

Αποκεντρωμένες ή Περιφερειακές Πανεπιστημιακές Βιβλιοθήκες

Αρκετά Πανεπιστήμια διαθέτουν έναν αριθμό Αποκεντρω-μένων Βιβλιοθηκών (δηλ. Βιβλιοθήκες Τομέων γνώσεων, Σχολών, Τμημάτων, Μαθημάτων ή Αιθουσών, Εργαστηρίων, Ινστιτούτων, Κολλεγίων κ.ά.). Τέτοιου είδους βιβλιοθήκες μπορεί να διαφέρουν αρκετά σε μέγεθος, αλλά και στις οικονομικές πηγές που τους παρέχονται.

Ο ρόλος των Περιφερειακών Βιβλιοθηκών είναι η υπο-βοήθηση του έργου της συγκεκριμένης μονάδας του Πανεπιστημίου με την εξειδικευμένη και εις βάθος εξυπηρέτηση των αναγνωστών της.

Οι λόγοι (πλεονεκτήματα) που επιβάλλουν την δημιουργία αποκεντρωμένων μονάδων σε ένα σύστημα Πανεπιστημια-κών Βιβλιοθηκών είναι οι παρακάτω: (4)

*** ΟΡΙΣΜΟΙ:**

1. Περιγραφές : είναι ένας όρος που έχει επιλεχθεί μέσα από ένα σύνολο ισοδύναμων όρων για να εκφράσει μία έννοια μονοσήμαντα. Αποτελείται από μία ή περισσότερες λέξεις.
2. Μη περιγραφές : είναι ένας από τους ισοδύναμους όρους που δεν χρησιμοποιείται στην τεκμηρίωση αλλά παραπέμπει στην επιλογή του κατάλληλου περιγραφέα.

- α) Η ύπαρξη σοβαρών γεωγραφικών παραγόντων οδηγεί συχνά στην δημιουργία τέτοιου είδους βιβλιοθηκών. Υπάρχουν απομακρυσμένες Σχολές ή Τμήματα από την Κεντρική Βιβλιοθήκη.
- β) Η καλύτερη εξυπηρέτηση των αναγνωστών (προσεκτική αναζήτηση υλικού, παροχή εξαντλητικής πληροφόρησης, καλύτεροι όροι δανεισμού)
- γ) Η εξοικονόμηση χρόνου των μελών ΔΕΠ και των φοιτητών αφού η βιβλιοθήκη θα βρίσκεται πολύ κοντά στα γραφεία και τις αίθουσες διδασκαλίας.
- δ) Επίσης η δημιουργία της εντύπωσης στους αναγνώστες ότι η βιβλιοθήκη είναι ένας οικείος τους χώρος όπου αισθάνονται άνετα και την χρησιμοποιούν συχνά.
- ε) Το υλικό της συλλογής είναι πιά προσιτό στον αναγνώστη.
- στ) Ας μην παραλείψουμε το ενδεχόμενο να δημιουργηθεί μία βιβλιοθήκη παραρτήματος για να δοθεί ένα ιδιαίτερο Prestige στο συγκεκριμένο Τμήμα, παρά για λόγους καθαρά λειτουργικούς.

Τα Μειονεκτήματα που προκύπτουν από την ύπαρξη Περιφερειακών μονάδων σ' ένα Πανεπιστήμιο είναι οι εξής:

- α) Υπάρχει περισσότερο προσωπικό το οποίο ασχολείται με την κάλυψη εξειδικευμένων αναγκών.
- β) Το προσωπικό των αποκεντρωμένων μονάδων πρέπει να ασχολείται με όλες τις εργασίες (καταλογογράφηση, ταξινόμηση, εξυπηρέτηση). Αρα δεν υπάρχει εξειδίκευση στις εργασίες της βιβλιοθήκης.
- γ) Δημιουργείται θεματική εξειδίκευση η οποία μερικές φορές μπορεί να είναι και μονόπλευρη.
- δ) Υπάρχουν διπλοαγορές - μερικές φορές μάλιστα ηθελημένες, για να εξυπηρετηθούν συγκεκριμένοι αναγνώστες.
- ε) Δημιουργούνται προβλήματα διοικητικού ελέγχου αυτών των μονάδων.
- στ) Κάθε μονάδα έχει την ελευθερία πολλές φορές να ακολουθήσει δικές της πολιτικές (π.χ. αγορών ή ωραρίου) και δικά της πρότυπα για να εξυπηρετήσει καλύτερα τους αναγνώστες της, τα οποία δεν συμπίπτουν αναγκαία με αυτά των άλλων μονάδων.
- ζ) Δημιουργείται μεγάλο κόστος αγοράς εξοπλισμού διότι κάθε μονάδα χρειάζεται τον δικό της, αλλά και η δικτύωση είναι ακριβότερη και πολύπλοκη διαδικασία,
- η) Δημιουργούνται προβλήματα επικοινωνίας μεταξύ των παραρτημάτων.

Αυτοματοποίηση

Με την αυτοματοποίηση όλων των μονάδων ενός συστήματος το οποίο περιέχει πολλές Περιφερειακές Βιβλιοθήκες εξασφαλίζεται η επικοινωνία μεταξύ τους.

Η επικοινωνία όμως είναι εφικτή μόνο όταν υπάρχει κοινή γλώσσα συνομιλίας. Αν δηλαδή ο πομπός και ο δέκτης χρησιμοποιούν κοινά πρότυπα καταγραφής των ντοκουμέντων τους, θα υπάρξει πλήρης κατανόηση των στοιχείων τα οποία αναφέρουν οι αναγραφές.

Η ύπαρξη Κεντρικής Βιβλιοθήκης εξασφαλίζει το Κεντρικό Όργανο που πέρνει αποφάσεις σχετικά με τα Πρότυπα που θα ακολουθήσει όλο το σύστημα των

*** ΟΡΙΣΜΟΙ:**

1. Περιγραφές : είναι ένας όρος που έχει επιλεγθεί μέσα από ένα σύνολο ισοδύναμων όρων για να εκφράσει μία έννοια μονοσήμαντα. Αποτελείται από μία ή περισσότερες λέξεις.
2. Μη περιγραφές : είναι ένας από τους ισοδύναμους όρους που δεν χρησιμοποιείται στην τεκμηρίωση αλλά παραπέμπει στην επιλογή του κατάλληλου περιγραφέα.

Βιβλιοθηκών αφ' ενός για την επεξεργασία του υλικού (καταλογογράφηση, ταξινόμηση, θεματική ευρετηρίαση κ.ά.), αφ' ετέρου για την επιλογή κοινού προγράμματος (software) σε όλες τις μονάδες, ώστε να υπάρχει κοινή γλώσσα ανταλλαγής δεδομένων.

Η σωστή αυτοματοποίηση έχει ως συνέπεια την γρήγορη εξυπηρέτηση των χρηστών, οι οποίοι θα έχουν γρήγορα την απάντηση σε κάθε ερώτημα τους. Επιπλέον θα κάνουν μία φορά την ερώτηση και θα έχουν μία μόνο απάντηση από όλες τις μονάδες του συστήματος και στη συνέχεια θα μπορούν να δανειστούν μέσω της βιβλιοθήκης που βρίσκονται το αντίτυπο που διάλεξαν από κάποια άλλη μονάδα.

Βιβλιοθήκες του Πανεπιστημίου Αθηνών

Το Πανεπιστήμιο Αθηνών, το παλαιότερο Πανεπιστήμιο της Ελλάδας (1837) αρχίζει τις προσπάθειες δημιουργίας της Βιβλιοθήκης του αμέσως μετά την ίδρυση του.

Μετά από πολλές περιπέτειες κατά την μακρόχρονη ιστορία του φτάνει κατά το έτος 1995 (5), ουσιαστικά να μην έχει Κεντρική Βιβλιοθήκη, ούτε κάποιο Κεντρικό Όργανο αρμόδιο για την Διοίκηση των Βιβλιοθηκών του.

Διαθέτει όμως 31 Βιβλιοθήκες (οι οποίες σήμερα, το 1996, μπορεί να φτάνουν τις 40) πλήρως ανεξάρτητες μεταξύ τους, τις οποίες εκτός από την διοικητική αυτοτέλεια, τις χαρακτηρίζει και η γεωγραφική πανσπερμία καθώς η έκτασή τους καλύπτει σχεδόν το μισό λεκανοπέδιο της Αττικής (Κέντρο, Ζωγράφου, Γουδί, Δάφνη).

Από την Κεντρική Διοίκηση (Πρυτανικό Συμβούλιο) του Πανεπιστημίου Αθηνών καλύπτονται συγκεντρωτικά μόνο οι εξής λειτουργίες:

- Οικονομική ενίσχυση (δημόσιες επενδύσεις, Δωρεές κ.ά.) και αποδόσεις λογαριασμών.
- Προσλήψεις ή μετατάξεις προσωπικού.

Όλες οι υπόλοιπες λειτουργίες γίνονται αποκεντρωμένα και υπάρχει διοικητική εξάρτηση από τους Διευθυντές Τομέων ή τους Προέδρους Τμημάτων. Σε ορισμένες περιπτώσεις έχουν δημιουργηθεί Επιτροπές Βιβλιοθήκης στις οποίες μετέχουν καθηγητές, φοιτητές και βιβλιοθηκονόμοι.

Σ' αυτές τις 31 (6) Βιβλιοθήκες εργάζονται 78 άτομα, εκ των οποίων 53 Πτυχιούχοι Σχολών Βιβλιοθηκονομίας και 25 Διοικητικοί Υπάλληλοι.

Στις οργανωμένες συλλογές, υπάρχουν περίπου 519.000 τόμοι βιβλίων και 5.000 τίτλοι περιοδικών. Ο τρόπος επεξεργασίας του υλικού όπως και τα βιβλιοθη-κονομικά πρότυπα που χρησιμοποιούνται διαφέρουν.

*** ΟΡΙΣΜΟΙ:**

1. Περιγραφές : είναι ένας όρος που έχει επιλεγεί μέσα από ένα σύνολο ισοδύναμων όρων για να εκφράσει μία έννοια μονοσήμαντα. Αποτελείται από μία ή περισσότερες λέξεις.
2. Μη περιγραφές: είναι ένας από τους ισοδύναμους όρους που δεν χρησιμοποιείται στην τεκμηρίωση αλλά παραπέμπει στην επιλογή του κατάλληλου περιγραφέα.

Η αυτοματοποίηση των λειτουργιών τους βρίσκεται σε αρχικό ή πιά προχωρημένο στάδιο. Χρησιμοποιούνται διάφορα προγράμματα (ABEKT, ADVANCE, ANALOGIC), PLAS).

Οι ανάγκες των χρηστών τους καλύπτονται ως εξής:

1ον Καθηγητές = Χωρίζονται σε δύο κατηγορίες:

α) αυτοί που απαιτούν την αυτονομία των συλλογών για την διευκόλυνση τους,
β) αυτοί που έχοντας κατανοήσει το πρόβλημα, επιμένουν στην συνένωση των μικρών συλλογών.

2ον Φοιτητές = Απαιτούν την ύπαρξη οργανωμένων Βιβλιοθηκών.

3ον Ερευνητές = Η δυσκολότερη φάση μίας έρευνας είναι η διεξαγωγή της βιβλιογραφικής αναζήτησης στην Αθήνα του 1996, καθώς υπάρχουν διάσπαρτες βιβλιοθήκες για κάθε θεματική ενότητα, με διαφορετικά ωράριο και όρους δανεισμού. Επίσης δεν υπάρχει συλλογικός κατάλογος, ούτε άλλος αυτοματοποιημένος και γρήγορος τρόπος πρόσβασης σ' αυτές.

Προτάσεις

Η μέχρι τώρα εμπειρία μας διδάσκει ότι σ' ένα πολύπλο-κο σύστημα το οποίο αποτελείται από Κεντρικές και Αποκεντρωμένες Μονάδες θα έπρεπε να υπάρχει κάποια κατανομή των λειτουργιών, έτσι ώστε οι διάφορες υπηρεσίες να αποδίδουν το μέγιστο δυνατό των δυνατοτήτων τους προς τους χρήστες.

Ετσι λοιπόν προτείνεται:(6)

- 1) Οι παραγγελίες βιβλίων και περιοδικών θα έπρεπε να γίνονται από την Κεντρική Βιβλιοθήκη για να αποφεύγονται οι διπλές αγορές υλικού.
- 2) Η καταλογογράφηση, ταξινόμηση, θεματική ευρετηρίαση και λοιπή επεξεργασία του υλικού θα πρέπει να γίνεται από την Κεντρική Βιβλιοθήκη, ώστε να υπάρχει ομοιομορφία, συ-νέπεια, υψηλά standards, εξοικονόμηση ανθρώπινων πόρων και δημιουργία κεντρικού καταλόγου.(2)
- 3) Η πληροφόρηση, ο δανεισμός, ο διαδανεισμός και οι φω- τοτυπίες θα πρέπει να γίνονται από τα Παραρτήματα.
- 4) Υπάρχει διαφωνία ως προς την τοποθεσία της συλλογής του υλικού, καθώς ορισμένοι ισχυρίζονται ότι θα πρέπει να είναι αποκεντρωμένη, όμως ο διασκορπισμός του υλικού δεν βοηθάει καθόλου όσους ερευνητές κάνουν διεπιστημονικές μελέτες.
- 5) Υπάρχει διαφωνία για τη δημιουργία ή όχι Κεντρικού Πληροφοριακού Τμήματος και Υπηρεσίας Τεκμηρίωσης καθώς οι βιβλιοθήκες Τμημάτων διαθέτουν επίσης, προσωπικό με εξειδικευμένες γνώσεις.
- 6) Ως προς την Διοίκηση και Οργάνωση ενός συστήματος με Κεντρικές και Αποκεντρωμένες Μονάδες, αν και τις περισσότερες φορές η επίβλεψη τουλάχιστον γίνεται κεντρικά, εν τούτοις η αποκέντρωση θα μπορούσε να οδηγήσει σε καλύτερη εργασία και παροχή καλύτερης εξυπηρέσης από το εξειδικευμένο προσωπικό.

* ΟΡΙΣΜΟΙ:

1. Περιγραφές : είναι ένας όρος που έχει επιλεχθεί μέσα από ένα σύνολο ισοδύναμων όρων για να εκφράσει μία έννοια μονοσήμαντα. Αποτελείται από μία ή περισσότερες λέξεις.
2. Μη περιγραφές : είναι ένας από τους ισοδύναμους όρους που δεν χρησιμοποιείται στην τεκμηρίωση αλλά παραπέμπει στην επιλογή του κατάλληλου περιγραφέα.

Αυτό όμως θα μπορούσε να δημιουργήσει άλλου είδους προβλήματα όπως: διαφορετικό ωράριο λειτουργίας, άλλοι όροι δανεισμού, δυσκολία επικοινωνίας μεταξύ των παραρτημάτων.

Συμπεράσματα

Εχουν διατυπωθεί διαφορετικές απόψεις σχετικά με την ύπαρξη Αποκεντρωμένων Βιβλιοθηκών. Από το ένα άκρο μπορεί να τις θεωρούν ως ζωτικούς κρίκους της αλυσίδας των υπηρεσιών και από το άλλο σαν άχρηστες δαπάνες.

Αυτό που θα μπορούσαμε να πούμε είναι το ότι οποιοδήποτε σύστημα και να υιοθετηθεί θα υπάρχουν προβλήματα στη διοίκηση, αλλά τα περισσότερα προβλήματα είναι πιθανόν να εμφανισθούν σ' ένα αποκεντρωμένο σύστημα το οποίο περιλαμβάνει ένα αριθμό από εντελώς ανεξάρτητες μονάδες.

Εν κατακλείδι δεν υπάρχει μία λύση η οποία θα ταίριαζε σε όλες τις περιπτώσεις.

Η Συγκέντρωση οδηγεί σε μεγαλύτερη Οικονομία σε προσωπικό, εξοπλισμό, αντίτυπα κ.ά. Εάν οι οικονομικοί πόροι περιορίζονται, τότε είναι σωστή η συγκέντρωση περισσότερων μονάδων σε μία.

Η Αποκέντρωση είναι πιά δαπανηρός τρόπος αντιμετώπισης του συστήματος, όμως παρέχει καλύτερη και εις βάθος εξυπηρέτηση των αναγνωστών, όπως και συχνότερη χρήση του υλικού, καθώς τα παραρτήματα είναι πιά προσιτά σ' αυτούς.

Οι Βιβλιοθηκονόμοι προτιμούν το συγκεντρωτικό σύστημα (6) με μικρές Βιβλιοθήκες Τμημάτων (3.000-4.000 τόμων) που θα περιέχουν βασικά πληροφοριακά βιβλία και πολλαπλά αντίτυπα των εγχειριδίων που χρησιμοποιούν οι φοιτητές.

Οι Καθηγητές από την άλλη πλευρά προτιμούν τα αποκεντρωμένο σύστημα διότι θέλουν να βρίσκουν οτιδήποτε εύκολα και γρήγορα και να το δανείζονται επ' άριστον.

1.Harrodd's librarians glossary of terms...-5th ed.-Hants: Gower, 1984.- p.814 2.Durey, Peter.-Staff management in university and college libraries.-Oxford: Pergamon Press, 1976.-p.14 3.Μονιάρου-Παπακωνσταντίνου, Βαλεντίνη.-Είδη Βιβλιοθηκών: Σημ.Β' εξαμήνου Τμ. Βιβλιοθηκονομίας.-Αθήνα: ΤΕΙ-Αθηνών, 1989.- σ.65-66 4.Stirling, John.- The Library within the university.-Στο Βιβλίο: University Librarianship.-London: LA, 1982.- p.8-9 5.Έρευνα που πραγματοποιήθηκε τον Ιούνιο του 1995 στα πλαίσια του μαθήματος Πανεπιστημιακές-Ειδικές Βιβλιοθήκες στο ΤΕΙ-Αθήνας 6..Kumar, Krishan.- Library Organization.-New Delhi: Vikas, 1989.- p.65-67

*** ΟΡΙΣΜΟΙ:**

1. Περιγραφές : είναι ένας όρος που έχει επιλεγθεί μέσα από ένα σύνολο ισοδύναμων όρων για να εκφράσει μία έννοια μονοσήμαντα. Αποτελείται από μία ή περισσότερες λέξεις.
2. Μη περιγραφές : είναι ένας από τους ισοδύναμους όρους που δεν χρησιμοποιείται στην τεκμηρίωση αλλά παραπέμπει στην επιλογή του κατάλληλου περιγραφέα.